

YURTTAŞ ENERJİSİ: Enerji Demokrasisini Gerçekleştirmek

Dirk Holemans & Kati Van de Velde

YURTTAŞ ENERJİSİ: Enerji Demokrasisini Gerçekleştirmek

Dirk Holemans ve Kati Van de Velde

Koordinasyon: Maiju Turunen
Tashih: EuroMinds Linguistics
Tasarım: Miriam Hempel

İletişim: info@oikos.be
Şubat 2020

Bu yayın Avrupa Parlamentosunun Avrupa Yeşil Vakf'ına yaptığı finansal yardım ile hazırlanmıştır. Avrupa Parlamentosu bu yayının içeriğinden sorumlu değildir.

Green European Foundation
3 Rue du Fossé – 1536 Lüksemburg
Brüksel ofisi:
Mundo Madou – Avenue des Arts 7/8 – B-1210 Brüksel – Belçika
Tel.: +32 (0) 2 329 00 50
E-posta: info@gef.eu
www.gef.eu

Bu çalışma Avrupa Yeşil Vakfı'nın bir enerji dönüşümünün Avrupa için potansiyelini araştıran ve bunun nasıl demokratik ve katılımcı bir şekilde gerçekleştirilebileceğini sorgulayan ulus-aşırı projesinin çıktısıdır. 2014'ten beri, GEF sürdürülebilirlik ve adillik temelli üretim ve tüketimin geleceği hakkında perspektif sağlamak için Avrupa'nın her yerinde ortak vakıflarla birlikte etkinlikler düzenleyip araştırmalar gerçekleştiriyor.

Bu yayının bir nüshasını sipariş etmek için şu adrese yazabilirsiniz: info@gef.eu.

Düzenleyen kurumun Tanımı:

Green European Foundation (GEF – Avrupa Yeşil Vakfı) Avrupa seviyesinde bir siyasi vakıftır. Amacı, Avrupa’da etkin bir tartışma alanına katkıda bulunmak ve vatandaşların Avrupa siyasetine daha fazla katılımlarını sağlamaktır. GEF Avrupa siyasetini ve politikalarının tartışılmasını hem Yeşil siyaset ailesi içinde hem de dışında ana-akımlaştırmaya çabalar.

Vakıf yeni fikirler için bir laboratuvar vazifesi görür, sınırlar-ötesi siyaset eğitimi verir ve Avrupa seviyesinde işbirliği ve fikir alışverişi için bir platform olarak hizmet eder.

İçindekiler

Giriş	6
Enerjinin kısa tarihi	7
Enerji demokrasisi ve faydaları	9
Avrupa enerji politikası	11
Belçika'da enerji demokrasisine giden yol	14
Sonuç	17
Son Notlar	18

Giriş

Sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş yapmak ve gerçek bir iklim politikası oluşturmak için enerji sistemimizi tamamen yenilenebilir bir sisteme dönüştürmemiz gerekiyor. Bu dönüşüm aynı zamanda “enerji demokrasisi” amacına ulaşmak için de iyi bir fırsat. Yeşil Hareket 70lerde nükleer santrallere karşı çıktığında, bunun sadece nükleer enerjinin ekolojik riskleri yüzünden olmadığını hatırlayalım. Bu protesto aynı zamanda, tasarım itibarıyla merkezileştirilmiş ve yukarıdan aşağıya bir enerji sistemine itirazdı. Basitçe, nükleer santrallerin askerî üs gibi idare edilmesi gerekirken rüzgar türbinleri topluluk mülkiyetli olabilir. Ayrıca fosil yakıtlar da sadece belirli alanlarda buldukları için merkezileştirmeye ihtiyaç duyar ve enerji bağımlılığına yol açar. Bunların aksine, güneş ve rüzgar dünyanın her yerinde elde edilebilir. Bu sayede dayanışmaya dayalı, dağıtık ve birbirine bağlı sistemlere olanak sağlanır.

Teknolojik gelişmeler artık merkezileştirilmiş enerji sistemleri için pek çok olanak sağlıyor, bu da demokratik bir şekilde organize edilebilir. Yurttaş kooperatifleri ve yerel yönetimler, kamu-sivil ortaklığı oluşturmak için önemli bir role sahiptir.

Faydalı teknolojik gelişmelerle birlikte, iyi haber şu ki gerekli enerji dönüşümü için halk (işletmelerden ve çoğu zaman devletlerden daha fazla) öncü oldu ve olmaya devam ediyor. Danimarka'nın kuzeyinde küçük bir köyde, planlanan nükleer santrale alternatif olarak ilk rüzgar türbinini inşa edenler vatandaşlardı; şimdi (40 sene sonra) hem ulusal olarak hem de REScoop (Avrupa Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Federasyonu)'nda örgütlendiler.

Çalışmalar, 2050'ye kadar AB hanelerinin yaklaşık %45'i kendi yenilenebilir enerjisini üretebileceğini ve tüte birinden fazlasının enerjilerini yenilenebilir enerji kooperatiflerinden karşılayabileceğini gösteriyor. Bu bölgesel ekonomik kalkınma için büyük bir fırsat yaratır, çünkü yerel yenilenebilir enerji projeleri, o bölgeden olmayan özel şirketlerin sahip olduğu projelere kıyasla sekiz kat daha fazla değer katar.

Bu parlak geleceğin ihtimali, Avrupa Yeşil Vakfı'nın uluslararası *ENERJİ DEMOKRASİSİ: Enerji Sistemini Değiştirmek* projesini desteklemesindeki önemli sebeplerden biridir. Bu projede Birleşik Krallık, Yunanistan, Makedonya ve Belçika'dan Yeşil vakıflar deneyim ve düşüncelerini paylaşmakta; yenilenebilir ve demokratik enerji sistemine geçiş için politika önerileri geliştirmektedirler.

Bu yayında, Almanya ve Danimarka gibi ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak demokratik enerji rejimi kavramını geliştirdik. Yapılması gereken çok şey olsa da, bu iki ülke yenilenebilir bir gelecek için azimli yollar çizdi. Halk ve yerel yönetimler arasında yeni bir tür işbirliği önemi rol oynuyor. Bu projenin başka bir kısmıyla ilgili bir yayında okuyabileceğiniz üzere, Birleşik Krallık'ta vatandaşlar yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmaktayken, hükümetler sürdürülebilir amaçlara sözde bağlılık gösteriyor. Bir bakıma Belçika'daki durum İngilizlerdekiyle kıyaslanabilir (aynı zamanda da ondan farklıdır), ulusal düzeydeki iddialı politika planları eksik ama aktif vatandaşlar kendilerini olumlu bir şekilde örgütlüyor.

Kısaca, kamu ile sivil arasında verimli bir sinerji yaratacak farklı ve daha iyi politikalara ihtiyacımız olduğu kesin: demokratik enerji rejimini gerçekleştirmemizi ve bunu zamanında yapmamızı sağlayacak politikalar.

Enerjinin kısa tarihi

Enerji kaynakları her zaman toplumsal değişimin arkasındaki itici güçtür ve toplumların baskın teknolojik yapılarının bir parçasıdır. 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi kömürün kullanımı, buhar makinesinin ortaya çıkışı, fabrika ve demiryollarının inşası gibi belirgin değişikliklere yol açmıştır. Jeremy Rifkin'in de belirttiği gibi bu enerji ve ulaşım teknolojisi, haberleşme teknolojisi (buharlı matbaa, telgraf) ile birlikte, derin toplumsal değişime yol açan güçlü ve istikrarlı bir birliktelik oluşturmuştur. İnsanlar, kırsal kesimlerden ayrılıp düşük maaşla çalıştıkları fabrikaların yakınında yaşamaya başladı; bu durum kentleşmenin hızlanmasına ve yeni sosyal zorluklara yol açtı.

20. yüzyılda petrol ve doğalgazın (daha sonra uranyumun) büyük miktarda kullanımı, içten yanmalı motorun gelişimi, araba ve kamyonların piyasaya çıkışı, yeni haberleşme teknolojisi olarak telefonun ve ardından radyo ve televizyonun hayatımıza girişiyle yeni bir sanayi devrimi yaşandı. Bu sayede ürünlerin ulaşılabilirliği ve taşınabilirliği arttı ve tüketim toplumu yükselişe geçti.

Enerji, ulaşım, üretim ve haberleşme sistemlerinin birleşimi ilk iki sanayi devriminin temeli oluşturdu. Bugün bu alanlardaki gelişmelere baktığımızda, 3. Sanayi Devriminin üç internet ağına bağlı ortaya çıktığını görüyoruz: yenilenebilir enerji ağı, haberleşme ağı (bilişim ve iletişim teknolojileri sayesinde yerel üretimi de mümkün kılar) ve otomatik ulaşım ağı.

Haberleşme-enerji-ulaşım temelinde bir paradigma değişimi yaklaşımı güçlü ve umut vaat ediyor, üçüncü aşama yönetimin yerelleşmesini daha çok imkan sağlıyor ve böylece demokratikleşme yolundaki değişikliklerin önünü de açıyor. Ancak bunun gerçekleşeceği kesin değil çünkü aynı büyük enerji şirketleri bu merkezlessiz sistemlere de sahip olup onları kontrol etmeye çalışıyor. Bu yüzden tamamen altyapısal bir yaklaşım günümüzdeki veya gelecekteki demokrasi seviyesini açıklamıyor. Bunun yerine yönetim rejimi, vatandaşların olası rolü ve bunlara bağlı hikayeyi de göz önünde bulundurmalıyız, yani sosyo-teknik sistemlerin bakış açısını benimsemeliyiz.

Savaş sonrası gelişmelere göz atalım. ABD, aslen askeri amaçlar için geliştirdiği nükleer teknolojiyi pazarlamak ve ihraç etmek için sivil uygulamalar bulmaya çalıştı. Bu yüzden 1953'te ABD Başkanı Eisenhower nükleer enerjinin bedava enerji olacağı bahanesiyle "Barış için Atomlar"ı sundu. Ama aynı zamanda vatandaşlar ve bilim insanları endişelenmeye başladı. 1970'lerdeki nükleer enerji protestoları,

vatandaşlar tarafından yenilenebilir enerji inisiyatiflerinin geliştirilmeye başlamasının habercisiydi. Danimarka ve İrlanda gibi bazı ülkelerde, protestolar nükleer santrallerin inşasını engelleyebildi. Diğer ülkelerde ise planlanandan daha az nükleer santralin inşası ile sonuçlandı. Örneğin küçük bir ülke olan Belçika'da hükümetin en az 20 nükleer santral planı vardı.

Genellikle gözden kaçan önemli bir nokta ise yetmişlerde yeşil hareketin nükleer santralleri protesto etmesinin tek sebebi nükleer enerjinin ekolojik riskleri değildi. Bu protesto aynı zamanda tasarım olarak oldukça merkezî ve yukarıdan aşağıya bir enerji sistemine itirazdı. Basitçe, nükleer santrallerin askerî üs gibi yönetilmesi gerekirken rüzgar türbinleri topluluk mülkiyetli olabilir. Bu eleştiri, otoriter bürokrasi ve endüstrilere karşı daha geniş eleştirel bakışın bir parçasıydı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra enerji politikası her ülkenin yeniden inşasına ve ekonomilerinin yeniden kurulmasına doğrudan bağlı olarak her yerde ulusal bir önem taşıyordu. Çoğu hükümet enerji politikalarına sıkı denetim uyguluyordu, çoğu zaman enerji üretimi ulusal veya belediye seviyesinde kamu enerji şirketlerine aitti.

1990ların ikinci yarısında neoliberal politikanın gelmesiyle bu durum değişti. Pazarın serbestleşmesinin doğası gereği, Avrupa enerjimizi nasıl üretmek istediğimizi planlamak ve demokratik bir şekilde uygulamak için gerekli olan araçları elinden bıraktı. Avrupa Birliği direktifler şeklinde, enerji piyasalarının sözde liberalleşmesi için çerçeve sundu. Değişiklikle, vatandaşların enerji faturalarının azaltılmasını ve geleceğin teknolojilerine yapılan yatırımlar öngörülüyordu. Acı gerçekse, Avrupa'daki elektrik üretiminin özel şirketlerin eline düştüğü ve elektrik faturalarının asla azalmadığıydı. Bundan sonra özel şirketler elektriğimizin nasıl üretildiğine ve hangi yatırımların yapılacağına yalnızca kâr tahminlerine göre karar verdi. Şirketler en iyi yaptıkları şeyi yaptılar: Kârlarını mümkün olduğunca arttırmak için birbirleriyle rekabet ettiler, mevcut sistemlerle, fosil yakıtlar ve nükleer enerji kullanarak elektrik ürettiler ve kamu menfaatini görmezden geldiler. Neoliberal vaatlerin aksine, büyük enerji şirketleri sürdürülebilir enerji sistemlerine geçişe yönelik yatırımlar yapmadı: Öngörüsüzlükleri, onları daha sürdürülebilir bir yol çizmekten alıkoymdu. Buna tepki olarak bazı ülkelerde vatandaşlar ve hükümetler, bunu onların yerine yapmaya başladı.¹

Enerji Dönüşümü: Danimarka ve Almanya'nın öncülüğünde

Danimarka sürdürülebilirlik konusundaki iddialılığıyla tanınır. Ülke 2050'ye kadar fosil yakıtlardan bağımsız olmak istiyor. Danimarka'nın başarı öyküsü aniden ortaya çıkmadı. Başlangıcı 1970lere, petrol krizi ülkeyi rüzgar enerjisine yönlendirmesine uzanıyor. Dolayısıyla nükleer enerjiye karşı protestolar olumlu insiyatiflerle birlikte yenilenebilir enerjinin gelişimini teşvik etti. Hükümet, rüzgar parklarını inşa etmek için her şeyi düzenledi. Kendi enerjilerini üretmeleri için ailelere vergi muafiyeti önerildi. Bu, daha çok yenilenebilir enerji kooperatiflerinden pay alan vatandaşlar tarafından kullanıldı. Enerji kooperatif modeli Danimarka'da olgunluğa erişti ve diğer ülkeler için örnek teşkil etti. Danimarka rüzgar enerjisi endüstrisi üçte birden fazla pazar payı, tüm elektriğin %40'ından fazlasını sağlaması ve 20.000'den fazla iş imkanı sunması ile dünyanın en büyüğü oldu. Rüzgar enerjisi ile diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını bir araya getirerek, 2030'a kadar enerji ihtiyaçlarının en az yarısını yenilenebilir kaynaklardan sağlamayı hedefliyorlar. Danimarka elektrik tedarikinde rüzgar enerjisinin payı artarken, türbin sayısı ilginç bir şekilde düşüyor, çünkü türbinler büyüyor ve daha verimli hâle geliyor.

Almanya da ünlü "Energiewende" (enerji dönüşümü) ile yenilenebilir enerjiye döndü. Bu enerji devrimi tamamen tabandan tepeye bir gelişim değildi, 1998'den 2005'e kadar kızıl-yeşil hükümetlerin bilinçli politik seçimlerinin sonucuydu. 1999'da CO2 enerji vergisinin uygulanması yeşil ekonominin gelişimini tetikledi ve alternatif enerji kaynaklarının gelişimini hızlandırdı, bu da sektörde binlerce yeni işin ortaya çıkmasını sağladı. Bir sene sonra yürürlüğe giren ve şebekedeki yenilenebilir elektrik projeleri için uzun dönemli sözleşmeler ile tarifeli alım garantisi sunan "Enerji Yasası" ile birlikte yenilenebilir enerji projelerinde patlama oldu ve tarifeli alım garantisi dünya çapında bir model hâline geldi. Büyük enerji şirketleri geleneksel yöntemlerine devam ederken, hem şehirdeki hem kırsaldaki sayısız

vatandaş girişimi yenilenebilir enerji tesisi kurdu. Günümüzde enerji üretiminin üçte birinden fazlası yenilenebilir kaynaklardan sağlanıyor ve tesislerin üçte birinden fazlası vatandaşlara ve kooperatiflerine ait. 400 binden fazla insan bu sektörde çalışıyor.

Bu, "Enerji Dönüşümü"nü sadece hükümet politikalarının başarısı olmadığını veya yalnızca tabandan-tepeye getirilen mucizevi bir vatandaş eylemi olmadığını gösteriyor. Hükümetlerin yeni rolü "Paydaş Devlet" ile sivil girişimlere olanak sağlayan, kamu-sivil işbirliğinin bir sonucudur. Michel Bauwens ve Dirk Holemans gibi yazarlar tarafından ortaya atılan "Paydaş Devlet" ekonomik ve toplumsal refah için sivil toplum veya vatandaş kolektifleri ile ortaklık kuran yönetim demektir.²

Bu aynı zamanda iktidar ilişkilerini ve toplumsal sorunları değiştirmek üzereydi. Geleneksel enerji firmalarının iş modelleri Enerji Dönüşümü yüzünden baskı altına alınca, kendilerini başarıyla Avrupa seviyesine çıkardılar ve Avrupa Komisyonu'nda lobi oluşturdular. 2013'te başarılı tarifeli alım garantisi (feed-in tariff) modelinin yerine piyasa ticari ihale modelini getirmeyi başardılar; bu vatandaş kooperatiflerindense özel şirketlere daha uygundu.³ Ancak güç mücadelesi bitmedi.

Günümüzde, Avrupa'da 2400'den fazla yenilenebilir enerji kooperatifi var ve kendini adanmış bir milyondan fazla Avrupa vatandaşını bir araya getiriyorlar.⁴ Bu gelişme sadece fosil yakıtlar ve nükleer enerjiden yenilenebilir enerjiye geçişle ilgili değil, aynı zamanda iktidar ve mülkiyet, vatandaşların sesini duyurması ve vatandaşların ortada kalmaması ile ilgilidir. Sadece cesur vatandaşların eylemlerinin sonucu değil, katılımcı politikalar geliştiren ve enerji piyasalarını büyük şirketlerin hükmedemeyeceği şekilde düzenleyen sorumlu politikacıların da emeğinin karşılığı.

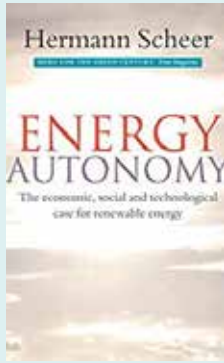

Savaş sonrası dönemden bu yana neler olduğu sembolik olarak iki ilham verici kitapla özetlenebilir.

1977'de Avusturyalı yazar Robert Jungk, *Der Atom-Staat: Vom Fortschritt in die Unmenschlichkeit* (Nükleer Devlet: İlerlemeden İnsanlık-dışılığa) isimli kitabı yayınladı, Almanca kurgusal olmayan türde en çok satan listesinde 1. sırada yer buldu. Jungk'a göre nükleer santral yapımı öyle büyük bir tehlike arz ediyor ki; devlet ve endüstrinin aşırı ve gaddarca bir boyutta güvenlik önlemi almak zorunda kalıyor, bu da bazı vatandaşların hak ve özgürlüklerine engel olabiliyor ve yine de ilgili riskleri tam olarak tasfiye etmiyor. Bu kitap 1979'da *The New Tyranny: How Nuclear Power Enslaves Us* (Yeni Tiranlık: Nükleer Güç Bizi Nasıl Esir Alır) başlığı altında İngilizce'ye çevriliyor. Jungk, rüzgar ve atıklardan üretilen metanı kullanarak enerji üreten ve zarar vermeyen alternatif teknolojilerin destekçisiydi. Bu tür çevre dostu tekniklerin henüz başlangıç seviyesinde olduğunu eklemişti.

Bu alternatif teknolojileri büyük çaplı bir şekilde uygulamaya sokmak için bu kadar zaman (on-yıllar) kaybetmiş olmamız şoke edici. Yaklaşık 30 yıl sonra, 2006'da, Alman politikacı Hermann Scheer zamanın ruhunu iyice kavrayan bir başka ilham verici kitap yayınladı. *Energy Autonomy: The Economic, Social and Technological Case for Renewable Energy* (Enerji Otonomisi: Yenilenebilir Enerjinin Ekonomik, Sosyal ve Teknik Savunusu), *Die Zeit*'in "En Önemli Kurgu-Dışı" sıralamasında birinci sırayı aldı. Bu çok daha pozitif kitap, fosil yakıt bağımlılığına bir çözüm getirmeyi amaçladı. Scheer'a göre, çözüm yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapmak ve bunları yaymak, dağıtık enerji üretmektir. Jungk'tan 30 yıl sonra, yazar kapsamlı olarak bunun çalışır bir model olduğunu gösterebildi: teknolojik, ticari ve politik olarak.

Enerji adaleti ve Faydaları

Fazlasıyla uzun bir zamandır enerji tartışması, problemleriyle çözümleriyle, teknolojik (elektrikli arabalar) ve ekonomik (kârlılık) meselelerinin hakimiyetindeydi. Ayrıca, çevresel kaygılara cevaplar bazen teknolojik ve pazar çözümlerinin karbon salımlarının azaltılmasını sağlamasına indirgeniyordu. Böylece sosyo-teknik sistemlere yönelik kapsamlı politik ve toplumsal sorular uzun süredir göz ardı edildi.

Eğer bu tartışmaya demokrasi ve adalet açısından tekrar bakacak olursak, yeni sorular öne çıkar. Bu sistemi nasıl düzenlemek istiyoruz? Yeni enerji sistemini inşa etmek için direksiyonda kim olmalı ve destek almalı? Enerji dönüşümünden kim faydalanır ve kim kaybeder? Hangi düzenlemeler kamu yararını gözetirken hangileri gözetmez?

Eğer adil dönüşümü hedefliyorsak, sosyal ve ekolojik hedeflerin ve endişelerin bütünleşik bir şekilde üstesinden gelmek oldukça önemlidir. Milyonlarca insan için gerçek olan enerji fakirliği üzerine tartışmalarda

bu durum netleşir. Sorunlu konut piyasası ile birlikte kemer sıkma politikası, maaş ve refahın dağılımını etkiledi; enerji piyasasının serbestleşmesi faturaların artmasına ve az yalıtımlı evlerde yaşamak zorunda kalan önemli bir grubun gelirinin düşmesine yol açtı. Bu zararlı gelişme yüzünden her geçen gün daha da fazla insan düzgün bir hayat için gerekli temel enerji ihtiyacına ulaşamıyor.⁵ Ancak çözüm eski Sol tartışmalarındaki gibi enerji fiyatlarının düşürülmesi değil. Tam tersine, aynı zamanda hem pahalı hem de erişilebilir olan enerjiye ihtiyacımız var. Doğru yatırımları yaptığımız sürece bu bir paradoks değil. Sosyal konutlara öncelik vermek üzere tüm evlere yalıtım yaparsak, arabalara alternatif olarak ekonomik ve düzgün bir toplu taşıma sunarsak insanlar daha az enerji ihtiyacı ve maliyeti ile kaliteli hayat yaşayabilirler.

Vatandaşların aktif katılımı

Bugün, sosyo-ekolojik ve dolayısıyla demokratik bir enerji sistemine doğru dönüşüm, vatandaşların aktif katılımını da göz önünde bulundurmaya gerektiriyor. Politikalar bazında birlikte üretim ihtiyacının yanı sıra, enerji kooperatifleri de oynayacakları rol açısından kilit önemdedir. Artık yalnızca az sayıda ülkede bulunan yerel inisiyatiflerden bahsetmiyoruz. 2013 yılında enerji kooperatifleri bir araya gelerek yenilenebilir enerji üzerine çalışan bir vatandaş grupları ve kooperatifler federasyonu olan REScoop.eu'yu kurdular. Federasyonun çıkış noktası, rüzgar ve güneş gibi doğal enerji kaynaklarının birer müşterek oldukları, dolayısıyla özel mülkiyet olamayacakları ve herkes için erişilebilir olmaları gerekliliği idi. Dolayısıyla, işletimleri özelleştirilmemeliydi ve süreçte mümkün olduğunca kamu yararı gözetilmeliydi.

Bu kooperatiflerin önemi, yalnızca vatandaşların bir ortak mülkiyet ilişkisinde olmalarından ileri gelmiyor. Üretim ve tüketimin bir araya getirilmesi yoluyla vatandaşlar, yatırım kararlarının parçası oluyorlar ve kazanımlardan pay alıyorlar. Süreçle daha yakından ilgili oldukları için, kâr odaklı değil, değer odaklı bir yaklaşım sergiliyorlar. Bu kooperatiflerin gelirlerinin önemli bir bölümünü sıkça yerel ekonomiye, sosyal ve çevresel yatırımlara aktarmalarının nedeni de bu. Sürdürülebilir tarım alanındaki gelişmelere benzer olarak, bu konuda da mesele, üretici ile tüketici arasındaki zinciri kısaltmak; bu örnekteki mesafe, kooperatifinizde enerji üretimi ile evinizdeki elektrik prizleri arasındaki kadar. Bu zincirin kısalığı sayesinde, vatandaşların katılımını artırmak mümkün oluyor. Vatandaşlar, kararlı bir iklim politikasının parçası olarak sürdürülebilir enerji altyapısı gibi sosyal hedeflere her zaman anlam vereceklerdir. Örneğin, bir yenilenebilir enerji kooperatifi - bir özel teşebbüsten beklenmesi çok da mümkün olmayan bir şekilde - üyelerinin daha az enerji tüketmesine de yardımcı olacaktır.

Bu doğrultuda, şehirler seviyesinde 'Enerji Şehirleri' (Energy Cities) gibi, uluslararası organizasyonlar seviyesinde ise Uluslararası Enstitü (Transnational Institute, TNI) benzeri olumlu gelişmeler şimdiden gözleniyor.

Yeni enerji sisteminin artan bir ivmeyle enerji kooperatifleri tarafından yaratılıyor oluşu, aynı zamanda ekonominin de daha bölgesel hâle geldiğine işaret eder: yerel hükümetler, iş gücü, vergiler, kooperatiflerin kredi faizleri ve kâr payı kazançları aracılığıyla gelirlerini artırabilirler. Özel şirketler bu kârı alıp giderlerken, yerel yönetimler bu kazancı yeniden yatırımda kullanabilirler.⁶ Ekolojik adalet ve sosyal inovasyon, birbiriyle yakından ilişkili.

Ancak vatandaş girişimlerine yapılan bu vurgu, daha az devlet veya kamu hizmeti yönünde bir çağrı olarak yo-

rumlanmamalı. Bu daha ziyade, farklı tarzdan bir devlet için yapılan bir çağrı: vatandaş girişimlerini aktif olarak destekleyen, sürdürülebilir bir gelecek için cesur politikalar üreten bir 'Paydaş Devlet.' Kendi rolünü artıran yerel yönetimlerin sayısındaki artışa da bu gözle bakıyoruz: bu kurumlar artık yalnızca yerel planlama otoriteleri olarak çalışmak yerine, operasyonel birer paydaş olarak yereldeki enerji dönüşümünün itici gücünü oluşturuyorlar. Bununla birlikte, belediye kontrolüne dönüş, özelleştirmeden (veya savaş sonrası yukarıdan aşağıya ulusal enerji politikalarından) daha farklı bir modeli garanti etmiyor. Vatandaşlar ile işbirliği, kilit önemde.

Gelişmekte olan model

Vatandaşların inisiyatif almasına dayalı otonom sistemler, ileride ortaya çıkacak sürdürülebilir enerji sistemlerinin de ilk alt sistemlerini oluşturuyorlar. Ancak yaptıkları, tek başına yeterli değil: vatandaş girişimleri ile üç ayrı bileşen arasındaki etkileşimden doğacak ve sistemlerin kendilerini geliştirmelerine ve hızlandırmalarına olanak tanıyacak dinamiklerin ortaya çıkması önemli. İlk bileşen olan 'Paydaş Devlet'in, bu inisiyatifleri yerelden ulus üstüne uzanan farklı seviyelerde desteklemesi gerekiyor. Alman tarifeli alım garantileri buna iyi bir örnek. Aynı zamanda rüzgar parklarının bölgelerle bağlantılarını kurmak için de çok büyük yatırımlar gerekiyor. Bu, enerji fazlasının elektrik noksanlığı olan yerlere aktarılmasını mümkün kılıyor. İkinci alt sistem ise kamu-sivil işbirlikleri: kasaba ve şehirler, yeni kooperatiflerin oluşumuna ve yeni rüzgar türbinlerinin kurulumuna destek olma kapasitesine sahipler. Onların işbirliği, etik bankaları bu gibi projeleri desteklemeye ikna etmeyi de kolaylaştırıyor.

Son alt sistem, yeterli bir vergi sisteminin varlığı: sistem yalnızca enerji vergisinden edinilen yüksek enerji fiyatları pldüğünde işliyor. Bu konu hayati derecede önemli: enerji vergisi, 21. yüzyılın yeni toplum sözleşmesinin bir parçası. 20. yüzyılda, refah devletinin inşası için sosyal güvenlik katkısını tasarlamıştık. Bizim yüzyılımızda ise, daha sürdürülebilir bir topluma yatırım yapmak için kullanılacak 'ekolojik güvenlik' katkısının zamanı geldi. Aynı zamanda, enerji verimliliğini artıracak önlemler de elektrik talebini azaltacaklar. Sosyal politikalar ile birlikte düşünüldüğünde bu, enerjinin daha pahalı olmasına karşın herkesin bütçesine daha uygun hâle gelmesini sağlayacak. Pahalı olması bir gereklilik çünkü ucuz enerji, gereksiz tüketime neden oluyor.

Bu alt sistemler ile, dört ilkeye dayalı yeni bir yenilenebilir enerji demokrasi rejimini hayata geçirebiliriz:

- 1 %100 yenilenebilir enerji ve güneş, rüzgar ve suyun müşterek kabul edilmesi;
- 2 Ekolojik adalet: fiyatlar yüksek olsa dahi herkesin enerjiye erişiminin sağlanması;
- 3 Demokratik: enerji üretimi ve dağıtımının kamu-sivil işbirliğinde yönetilmesi;
- 4 Enerjinin sınırlandırılması: enerjiye olan talebin azaltılması.

Farklı şekilde ifade etmek gerekirse, yenilenebilir enerjiye dayanan, ekolojik adalet bakış açısıyla ortak yönetilen ve kamu yararına odaklı bir enerji sektöründen bahsediyoruz.⁷ Bu ilkeler, Enerji Şehirleri, yani enerji dönüşümünde

Avrupa şehirler ağı, tarafından öne sürülen beş temel yapı taşı ile de uyum içinde: yerel seviyede enerji mülkiyeti (yerel yönetimler ve vatandaşlar), belediyeleştirme (enerji yönetiminde belediye kontrolü), yetki devretme (ulusal hükümetin güçlerinin yerele devri), topluluk projeleri (vatandaşlar – yenilenebilir enerji projeleri) ve katılımcı yönetim (doğrudan demokrasi, vatandaşların etki sahibi olması).⁸

Öte yandan, enerji demokrasisine geçişin yalnızca yerel veya belediyeye ait bir ölçekte gerçekleşmesi olası görünmüyor. Büyük ölçekte koordinasyona ve işbirliğine ihtiyaç var. Devletlere ek olarak, Enerji Şehirleri ve TNI gibi gelişmekte olan ağlar, buna ön ayak olabilir.

Bu konuda AB ülkeleri farklı hızlarda hareket ediyorlar. Ancak Avrupa Komisyonu, yeni ilan ettiği ‘Temiz Enerji Paketi’ ile herkese aynı doğrultuda yönlendiriyor.

Avrupa enerji politikası

Kasım 2016’da Avrupa Komisyonu, Avrupa enerji sektörünü - vatandaşların da aktif ve ve işin merkezine dahil edilmiş katılımıyla - daha güvenli, pazar odaklı ve sürdürülebilir kılacak bir dizi önlem içeren ‘Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji Paketi’ni açıkladı.

Komisyon’a göre, temiz enerji dönüşümü küresel enerji piyasalarını değiştiriyor ve eğer bu dönüşüme liderlik etmek isteniyorsa, CO2 emisyonlarını 2030 yılına kadar %40 azaltmak (bu hedef Ekim 2018’de %45 olarak güncellendi) yeterli değil. Aynı zamanda AB ekonomisini asrileştirmek ve tüm Avrupa vatandaşları için iş ve büyüme sağlamak da gerekiyor.

Komisyon’a göre, enerji tüketicilerinin hem daha fazla seçenekleri olacak hem de kendi elektriklerini üretme ve satma imkanını bulacaklar. Artan şeffaflık ve iyileştirilmiş mevzuat, sivil toplumun enerji sistemlerine dahil olmaları ve fiyat oynamalarının sinyallerine yanıt vermeleri için daha fazla fırsat sunacak. Paket aynı zamanda en savunmasız tüketicileri korumaya yönelik de bazı önlemler içeriyor.⁹

Tüm önlemler, sekiz yasama metninde bir araya getirilmiş: Binalarda Enerji Performansı Direktifi, Yenilenebilir Enerji

Direktifi, Enerji Verimliliği Direktifi, Yönetim Yönetmeliği, Elektrik Direktifi, Elektrik Yönetmeliği, Riske Hazırlıklılık Yönetmeliği ve yönetici kurul ACER (Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı) Kuralları.

18 Aralık 2018’de Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, Elektrik Direktifi ve Elektrik Yönetmeliği üzerine siyasi bir anlaşmaya vardılar.

Bu anlaşma ile birlikte, AB’nin Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji kanun paketinin son parçaları da bir araya geldi ve paketin, Avrupa Parlamentosu’nun ve Konsey’in prosedürleri uyarınca, her iki organ tarafından da onaylanması gerekiyor. Kanun yürürlüğe girdikten sonra, üye devletlerin yeni kuralları ulusal kanunlarına dahil etme süreçleri başlayacak.¹⁰

Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji Paketi yeni hedefler belirliyor. Bu kapsamda, sosyal adaleti gözetin ve düşük maliyetli bir dönüşümü gerçekleştirmek ve 2030 yılına kadar tüm AB’de salımları 1990’a oranla %45 azaltmak ve 2050 yılında sera gazı salımlarını net sifıra indirmek amaçlanıyor.

Paris Anlaşması'nın uygulanması

AB, Paris Anlaşması'nın eyleme geçirilmesinde hayati bir rol oynuyor. Önümüzdeki dönemde daha fazla çaba göstermek gerekecek, zira Birleşmiş Milletler'in Ekim 2018 tarihli iklim değişikliği raporu, mevcut anlaşmanın yetersizliklerini ortaya koydu.¹¹

Aralık ayında Polonya'nın Katowice şehrinde gerçekleşen BM iklim konferansında (COP24), iklim değişikliği çalışmalarının dünya genelinde sürdürülmesine dair net bir düzenleme kabul edildi. Bu müzakerelerde AB'nin öncelikli hedefi, düzenlemenin tamamlanmasıydı. Paris düzenlemesi, ülkelerin Anlaşma'da belirlenen uzun vadeli hedeflerini yerine getirebilmeleri için iklim değişikliğiyle mücadele çabalarının takip ve gelişimine olanak tanıyacak. AB'nin Paris Anlaşması'ndaki ulusal olarak belirlenmiş katkı beyanı (NDC), 2030 yılına kadar sera gazı salımlarını 1990 seviyesine kıyasla %45 oranında azaltmak olarak belirlenmişti.

Bu dönüşüm bazı bölgelerde diğerlerine nispeten daha zorlu olacak - özellikle ekonominin kömür üretimine dayalı olduğu bölgelerde. Temiz enerji dönüşümü, tüm Avrupalılar için yapılan bir dönüşüm, dolayısıyla sosyo-ekonomik etkilerini dikkatli yönetmek önem taşıyor.¹²

AB'nin hedefleri, 2030 yılının ötesine uzanıyor. Kasım 2018'de, 2050 yılı için ümit verici, uzun vadeli stratejik vizyonu kapsamında refah içinde, modern, rekabetçi ve iklim-nötr bir ekonomi tarif etti. Bu, AB çapında bir tartışma başlatacak. Sonucunda AB'nin uzun vadeli bir strateji benimseyerek 2020 yılına kadar UNFCCC'ye (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) sunması mümkün olabilir. Komisyon'un iklim-nötr bir gelecek vizyonu neredeyse tüm AB politikalarını kapsıyor ve Paris Anlaşması'nın küresel ısınmayı 2 derecenin çok altında tutup 1,5 derece seviyesinde tutmaya çaba gösterme hedefiyle de uyumlu.¹³

Kıscacası, Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji Paketi, yedi stratejik alanda ortak hareket gerektiriyor.¹⁴

1 Enerji verimliliğinin faydalarını azamiye çıkartmak, buna sıfır emisyon binalar da dahil. Daha yüksek renovasyon oranları, mevcut piyasa aksaklıklarını telafi edecek finansal enstrümanlar, doğru becerilere sahip yeterli işgücü ve tüm vatandaşlar için alım gücünün varlığı, büyük önem taşıyor. Tüketici katılımı, kilit önemde.

2 Avrupa'nın enerji arzını tamamen karbonsuzlaştırabilme için yenilenebilir enerji ve elektrik kullanımını azami düzeyde artırmak. Arz güvenliğini sağlamak ve yerel düzeydeki işleri desteklemek. Nükleer enerjinin yaklaşık %15 pay sahibi olacağı bir gelecek öngörülüyor.

3 Temiz, güvenli ve bağlantılı ulaşımı benimsemek. Ulaşımdan kaynaklanan dışsal maliyetleri içselleştirmek, teknoloji ve ulaşım biçimi konusunda en etkin tercihlerde bulunabilmek için bir ön şart.

4 Sera gazı emisyonlarını azaltmak için rekabetçi AB sanayii ve dögüsel ekonomi şart. Ham maddeler yeniden kazandırılmalı ve geri dönüştürülmeli. Dijitalleşme ve otomasyon.

5 Bölgesel işbirliğini artırmak ve enerji sektörlerinin en üst seviyede entegrasyonunu sağlayabilmek için akıllı teknolojik ağ altyapısının ve ve enterkonekte bağlantılarının geliştirilmesi.

6 Bio-ekonominin tüm artılarından faydalanmak ve karbon yutakları geliştirmek. Hassas uygulamalı tarımda gübre ve bitki koruyucu ürünlerin kullanımını optimize etmek için dijitalleşmeden faydalanmak ve akıllı teknolojileri devreye sokmak. Geriye kalan CO2 salımları ile karbon yakalama ve depolama tekniklerini kullanarak mücadele etmek.

7 Komisyona göre, hâlâ ciddi büyüklükte yatırım ihtiyacı var. Bununla birlikte, dögüsel ekonomiye doğru hızlı dönüşüm veya davranışlarda değişimler gibi bazı olasılıklar, ek yatırım ihtiyacını azaltma potansiyeline sahip. Aynı zamanda, değişimle sağlık harcamalarından yapılabilecek ciddi tasarruf da söz konusu.

Komisyona göre, sermaye akımlarına ve yatırımlara yön verme konusundaki becerisi nedeniyle finans sektörünün net sıfır salımlara geçişin desteklenmesinde anahtar rol oynaması mümkün. Çevresel vergiler, karbon fiyatlandırma sistemleri ve mevcut sübvansiyonların gözden geçirilmesi de bu dönüşüme yön vermekte önemli olabilir: kirleten, öder.

AB aynı zamanda Avrupa'nın enerji dönüşümünde vatandaşlar ve toplulukların rolünü resmileştirerek, eşi görülmemiş bir standart yaratacağına benziyor. Haklı da.

En son yayınlanan özel Eurobarometre'ye göre (Kasım 2018), Avrupalılar'ın %93'ü iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğuna inanıyor ve %85'i iklim değişikliğiyle mücadele ederek ve enerjiyi daha verimli kullanarak Avrupa'da ekonomik büyüme ve iş yaratılabileceği fikrine katılıyor. Dolayısıyla AB vatandaşları Komisyon'a bu konuda cesur adımlar atması için güçlü bir meşruiyet veriyorlar.

Komisyona, karbonsuzlaşmaya karşı AB ekonomisinin 2050 yılında 1990'a kıyasla iki katı büyüklüğünde olacağını savunuyor. İnşaat, tarım ve ormancılık ve yenilenebilir enerji sektörlerinde daha fazla yeşil işe ihtiyaç duyuluyor.

Adil bir dönüşüme destek, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu kapsamında, yeterli sosyal güvenlik sistemleri, kapsamlı eğitim, meslek eğitimi ve yaşam boyu öğrenim ile sağlanacak. Kırılgan tüketiciler, düzenlenmiş edilmiş enerji fiyatlarından faydalanacaklar. Ancak bu gibi uygulamaların piyasa sinyallerini saptırması, enerji verimliliği politikalarının etkinliğini azaltması veya akıllı sayaçlar gibi teknolojik uygulamaları olumsuz etkilemesi mümkün. Bu nedenle, sosyal meselelere, sosyal politikalar ve sosyal yardım sistemleri ile çare aranması genelde daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bunların finansmanı için vergi kaydırmalarından ve gelir (geri)kullanımlarından yararlanılabilir.

Eleştirel bir bakış açısıyla Temiz Enerji Paketi

Her ne kadar yeni kabul edilen direktifler ve düzenlemeler doğru yönde büyük bir adım olsa da, mevzuat hâlâ mevcut sanayi modelinin sınırlarının dışına çıkmaktan imtina ediyor.

1. Avrupa azmi

Her şeyden önce vurgulamalıyız ki, bırakın 1,5 dereceyi, Paris İklim Anlaşması'nın hedefleri, küresel sıcaklık artışını 2 derecenin altında tutmak için dahi oldukça yetersiz. Bu durum, Birleşmiş Milletler'in Ekim 2018 tarihli iklim değişikliği raporunda ortaya kondu. İhtiyacımız yalnızca daha büyük hedefler değil, aynı zamanda cesur adımlar için 2030'a kadar beklemememiz gerekiyor.

2. Enerji toplulukları

REScoop'a göre, 2050 yılına kadar AB hanelerinin neredeyse yarısı yenilenebilir enerji üretimiyle ilişkili olması mümkün görünüyor. Bunun yaklaşık %37'sinin ise bir enerji topluluğu vasıtasıyla olacağı öngörülmüyor.

Avrupa Komisyonu yeni enerji direktiflerinde vatandaşlara daha aktif ve daha merkezde bir katılım öngörerek bu vizyona destek veriyor. Bununla birlikte, daha büyük şirketlerin bu topluluklara müdahalelerinin ve toplulukları dolaylı yoldan kontrollerinin önüne geçebilmek adına, daha net tanımlar ve daha sıkı yönetim kuralları belirlemek gerekiyor.

3. Tarımsal statüko?

Daha kapsamlı bir sürdürülebilir tarım politikası geliştirmek yerine, mevcut paket yalnızca hassas ve dakik tarım uygulamalarına ve gübre ile pestisit kullanımının optimizasyonuna odaklanıyor. Mevcut tarım sistemimiz, çok fazla fosil yakıt, kimyasal gübre ve pestisit kullanımına dayanıyor. Gerçekten sürdürülebilir tarım yapmak için, hassas ve dakik tarım uygulamalarına odaklanan bir yaklaşımın ötesine geçmek ve 'agroekoloji' için çabalamamız gerekiyor. Bu terim, dış

girdilere (gübre ve pestisit gibi) olan ihtiyacı ve istenmeyen çıktılarının (kirlilik ve iklim değişikliği gibi) oluşumunu azaltmayı hedefleyen bir takım tekniklerin teorisine ve uygulamasına verilen isim. Agroekoloji, toprak yönetimi, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir yönetimi, ağaç dikimi (karbon depolama ve gölge yönetimi amacıyla) gibi yöntemlerle, ağaçlar, bitkiler ve hayvanlar arasındaki etkileşimi artırmayı hedefler.¹⁵

4. Nükleer mi sürdürülebilir mi?

Yeni Elektrik Direktifi 2050'den sonra nükleer enerji payının yaklaşık %15'lik bir bölümünü muhafaza edecek. Bu rakam AB'de nükleer enerjinin bugünkü payının yarısı kadar.¹⁶ Bu durum, finansal yatırımlar, enerji yönetimi, nükleer sorumluluk ve gelecek kuşaklara ilişkin sosyal adalet gibi sorular doğuruyor. Öncelikle, nükleer santrallerin varolmasının genel güvenlik risklerinden ayrı olarak, mevcut bazı nükleer enerji santralleri miadını çoktan doldurmuş durumda ve işlevsel kalmaları için büyük yatırımlar gerekiyor. Vergi mükellefleri bu yatırımın önemli bir kısmını karşılamak isteyecek mi? Daha doğrusu zorunda mı? Eğer öyleyse, karşılığında ne alacaklar? İkincisi, daha ucuz yenilenebilir enerji sistemlerinin aksine, nükleer santrallerin inşası son derece pahalıdır. Tesadüfen olsun ya da olmasın, teknoloji şirketi Hitachi bu Ocak ayında yaptığı açıklamada İngiltere'deki yeni nükleer santral projesini askıya alacağını açıkladı. Bu karar, Hitachi'nin özel bir işletme olarak ekonomik rasyonellik bakışıyla verildi.¹⁷ Üçüncüsü, nükleer santrallerin yönetimi oldukça merkezi, dağıtık ve demokratik olmaktan uzaktır. Bu noktada AB nasıl hem nükleer enerjinin ve vatandaşların enerji konusunda söz sahibi olmasıyla güçlendirilmesinin bir savunucusu olabilir? Sonuncu, fakat bir o kadar da önemli olan, nükleer atıklar hakkındaki soru işaretlerinin varlığıdır. Gelecek nesillerin sırtına bindirdiğimiz yük ve şu an onları doğrudan etkileyecek ve cevabını açıklayamayacağımız eylemlerimiz ne kadar adaletli? İleride halk güvenliği tehlikeye girdiğinde sorumluluğu kim üstlenecek?

'Energy Watch Group' tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Avrupa genelinde 2050'ye kadar %100 yenilenebilir enerjiye geçilirse, mevcut enerji sisteminden daha düşük maliyetli olacak ve böylesi bir projeksiyonda sıfır emisyonla ulaşılacak.¹⁸ Yurttaş enerji kooperatifleri bu enerji geçişi sürecinde önemli bir rol oynayabilir.

Bu nedenle temel amacı, mülkiyeti ve kontrolü geleneksel piyasa aktörlerinden ayrı, yurttaşların enerji geçişine ortak bir şekilde katılımını sağlayan yapılar olan enerji topluluklarına doğru yönelme zamanı gelmiştir.¹⁹ Nükleer enerjiye ihtiyacımız yok.

5. Ekonominin karbonsuzlaştırılması

Komisyona, AB ekonomisinin 2050 yılına kadar, tamamen karbonsuzlaştırılması hâlinde bile 1990'a göre iki katından daha fazla bir hacme büyüyeceğini öngörüyor. Ancak, ekonomik büyüme geleneksel olarak artan enerji ihtiyacı ve kaynak kullanımıyla ilintilidir. Peki, iki kat büyümesi

öngörülen ekonomi ile ihtiyacımız olan net-sıfır salımlı ekonomiye geçişi nasıl bağdaştırırız? Tabii ki yenilenebilir enerji sektöründe, hatta inşaat, tarımda, ormancılıkta, daha fazla yeşil yakalı işe ihtiyacımız olacak, ancak ekonomiyi de bu minvalde kendi içinde yeniden düşünmemiz gerekiyor. Kaynak ve CO2 limitleri ekonominin daha da büyümesini sürdürülemez kılıyor ve ekonomik büyümenin (GSYİH) çevresel etkiler ile bağlantısının ayrışmasını gerektiriyor.²⁰ Bu ayrışma için kesin ön koşul talebi düşürmektir; yeterlilik politikasını takip ederek enerjiye olan

talebi, ulaşım talebi azaltmaktır. Büyümenin ötesine geçmek için, serveti paylaşmamız, işleri paylaşmamız, finansal kazancı reel ekonomideki yatırımlara yönlendirmemiz, toplam üretim ve tüketim ölçeğini azaltmamız ve yerel alternatifler çözümleri denememiz gerekiyor. Ekonominin, toplumun sürdürülebilirlik ve adalet zeminine dayalı olarak yeniden oturtulması gerekir.²¹

Belçika'da enerji demokrasisine giden yol

Tarihçe

Belçika'nın enerji coğrafyasının tarihi oldukça kayda değerdir. İlk nükleer bombalarda kullanılan ve Belçika'nın tarihte kolonisi olan Belçika Kongosu'ndan tedarik ettiği uranyum üzerine ülke, ABD'den nükleer teknolojiye erken erişim sağladı ve nükleer enerji uygulamaları o zamanki Belçika hükümeti için mantıklı bir adım hâlini aldı.

1966'da Başkan Eisenhower'ın 'Barış için Atomlar' konuşmasının ardından Belçika hükümeti tek taraflı olarak yedi nükleer reaktör siparişi vermeye karar verdi. Nükleer enerjide, ülkenin enerji alanında ekonomik açıdan bağımsız olması için mükemmel bir fırsat görüldü; nükleer sevdası çok önemliydi ve dağıtık sistemden çok uzak, merkezî bir sistemdi.

Demokratik bir süreç söz konusu değildi. Parlamento nükleer santrallerin kullanımını hiçbir zaman onaylamadı, kamusal müzakereye yer verilmemişti ve örgütlü yurttaş protestoları -henüz- gündemde değildi.

Belçika hükümeti kuracağı nükleer santraller için yer seçtiğinde ilk defa o zaman, 1970'lerin başında halk ayağa kalktı. O zamana dek hükümet kamu yararını ciddiye almamıştı. ABD'nin nükleer santral çevresindeki standart tahliye bölgesi kabul ettiği on mil (veya 16 kilometre) Belçika'da sadece 10 kilometreye düşürüldü. Bu seçim neden Antwerp'in merkezinden sadece 11 kilometre uzaklıktaki Doel köyünde dört reaktör olduğunu açıklıyor.²²

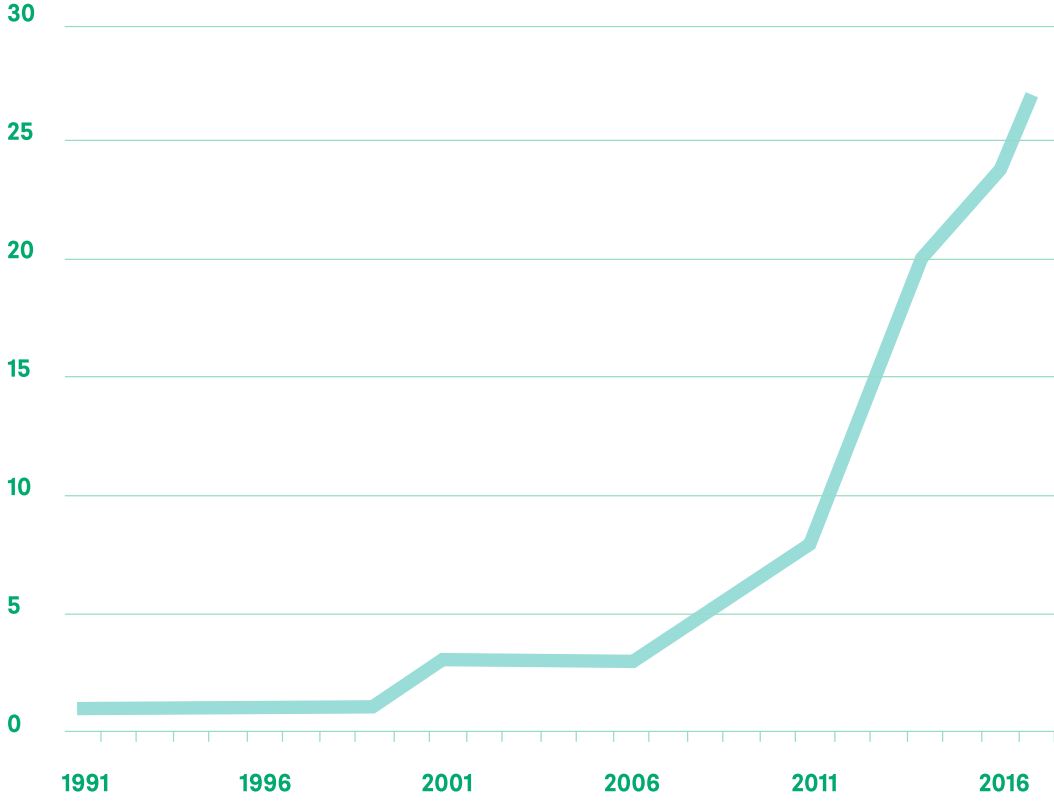
Dahası, nükleer atık sorunu neredeyse hiç dikkate alınmadı. Kanunlar, nükleer atıkların bertarafı adına çok yetersizdi, yönetmeliklerde bu konu ile alakalı daha bile kötü durumdaydı. Atık sorunu tamamıyla özel şirketlerin kontrolü altındaydı.

Diğer taraftan, sayıları 36'yı bulan özel sektör elektrik şirketi, sonunda 1976'da sadece üçe ininceye kadar birbirleriyle birleştiler.

Savaş sonrası dönemde Belçika'nın enerji arzı, Orta Doğu'nun sahip olduğu ucuz petrol ve gaz ile de şekillendi. 1973'te petrol üreten Arap ülkeler petrol fiyatını yüzde yetmiş oranında artırıp arzını düşürdüğünde, bedava enerji hayali suya düştü. Sonrasında 1979'da yeni bir petrol krizi meydana geldi. Bir varil ham petrolün fiyatı aniden 100 doların üzerine çıktı ve Belçika'da hanelerin ve şirketlerin enerji faturası önemli ölçüde arttı. Buna karşılık, hükümet enerji verimliliğini artırmak için tedbirler kabul etti, fakat bu sadece piyasaya müdahale edemediği koşullar içindi. Sonuç olarak, artan enerji verimliliği nedeniyle azalan enerji tüketimi, enerji fiyatlarının düşmesine neden olarak 'tüketim çılgınlığı' ile sonuçlandı ve böylece tüm enerji tasarrufu önlemlerini geçersiz kıldı. Gelirler yenilenebilir enerji sistemlerinin kurulumu yerine daha fazla tüketime harcanmıştı. 1980'lerin ortalarında, piyasanın serbestleştirilmesinin ardından, son 3 elektrik şirketi 1990'da Belçika üretiminin neredeyse yüzde 94'ünü oluşturan yarı tekel Electrabel'i oluşturmak için birleşti.²³

Bu sırada, bir grup kendini adayan vatandaş, başarısız enerji politikasının ve kâr odaklı enerji devlerinin kurbanı olmaktan yorulmuşlardı ve 1991'de ülkenin ilk enerji kooperatifi olan Ecopower'ı kurdular. Daha fazla temiz enerji ve daha fazla enerji demokrasisi için. Bu öncüler birçok engeli aşmak zorunda kaldı, örneğin, temiz elektriğini şebekeye verme hakkı gibi.

Şekil 1: Belçika'da yenilenebilir enerji kooperatifi sayısı.

Belçika'da enerji demokrasisinin son durumu

Oikos çalışmaları,²⁴ bu yüzyılın başından beri, müşterekler dediğimiz şey etrafında çeşitli alanlarda daha hızlı yurttaş örgütlenmesi olduğunu göstermiştir. Bu yeni örgütlenme dalgası, pazarın ve devletin sürdürülebilir bir toplum sunmasına bir tepkiydi ve 2007 mali kriziyle daha da güçlendi: çiftçiliğin, ortak konut projelerinin ve araba paylaşımı gibi girişimlerin yanı sıra, yurttaşların söz sahibi olduğu enerji kooperatiflerinin sayısında büyük bir artış yaşandı. Oikos'un sunduğu verilere göre 2017 yılında Belçika'da 27 yurttaş kooperatifi vardı ve bu sayı hızla artmaya devam ediyor.

Bu kooperatiflerin insanları ve parayı harekete geçirme gücü genellikle şaşırtıcıdır. Örneğin 2017'de Beauvent, neredeyse 12 saat içinde 650 yerel vatandaş hissedardan 1,5 milyon avro topluyor. Vatandaşların bu parasıyla, kooperatif Ostend şehrinde bir ısıtma şebekesi inşa edecek, yerel bir huzurevinin tüm enerji sağlayıcılarının kontrol bakımını yapacak ve Kuurne belediyesindeki kamu binalarına güneş panelleri kuracaktı. Kooperatifçilik girişimleri ile 2050 yılına kadar enerji sisteminin tamamen sürdürülebilir olmaya dönüştürülmesi mümkün gözükme de sermayenin benzeri görülmemiş hızla büyümesi, yurttaşların kooperatifler

aracılığıyla yenilenebilir ve sürdürülebilir enerjiye yatırım yapmak istediklerini gösteriyor.

Belçika'daki en büyük yenilenebilir enerji kooperatifi olan Ecopower, aynı zamanda bir enerji üreticisi olmanın yanı sıra, Flaman bölgesinde sürdürülebilir kooperatifin elektrik tedarikçisi olup pazarın %1,49'luk ev abonelerine sahip. Bölgedeki rüzgar türbinlerinin toplam üretim gücüne bakıldığında, Ecopower bu kapasitenin sadece% 3'ünü oluşturuyor. Flaman bölgesinde yurttaş kooperatiflerine ait olanlar, enerji çokuluslu şirketlerinin veya bunlara devretme riski yüksek olan proje geliştiricilerinin elinde bulunan% 96'ya kıyasla sadece% 4'lük bir paya sahip.

Valonya'da (Belçika'da Fransızca konuşan bölge) REScoop'un şemsiye kooperatifi COCITER, elektriğinin tedarikçiden sorumlu ve 14.000'den fazla haneye elektrik tedarik etme kapasitesine sahip. Şu anda sadece 2400 müşteriye hizmet veriyor. Kısacası, enerji kooperatiflerinin büyüme için hatırı sayılır bir payı vardır.²⁵

Geçiş teorisini bir başlangıç noktası olarak alırsak, Belçika'daki yenilenebilir enerji kooperatiflerinin şu anda hızla yükselişe geçme fazında olduğunu görebiliriz. Öncü deneyler geride kaldı, kooperatifler vites yükseltmek için güçlerini birleştiriyor. Geleneksel şirketler, yeni enerji projelerine en az vatandaş katılımını talep eden belediyeler veya Belçika'nın Fransızca konuşulan bölgesinde bulunan Courant enerji kooperatifinin de finanse edildiği Avrupa fonlama programları tarafından desteklenen Horizon 2020 gibi programların baskısı altında kalıyor.

Bununla birlikte, kooperatiflerin etkilerinin sınırlı gözükmesine rağmen, Oikos'un yurttaşları oluşturduğu kolektiflik hâli üzerindeki çalışması, bu girişimlerin bazı önemli rolleri yerine getirdiğini gösteriyor: yenilik ve deney, bilgi geliştirme ve yayma, insan ve finansal kaynakların seferber edilmesi, meşruiyet oluşturma, destek ve ağ oluşturma. Gent şehrindeki enerji kooperatifi EnerGent, kuruluşundan bu yana geniş ve çeşitli bir ağ üzerinde çalışmıştır. EnerGent, her türlü alan ve kuruluşun aktörleri barındıran yerel bir ağdan doğdu. Kooperatifin destek üretmesine, fikirlerini yaymasına ve projelerinin farkındalığını önemli ölçüde artırmasına yardımcı oldu. Diğer yenilenebilir enerji kooperatifleri için ilginç olabilecek bir model olan bu ağ, esasen kooperatiflere yardımcı olan ve çoğulcu bir danışma kurulu ile işliyor. Bu farklı yenilenebilir enerji kooperatifleri arasındaki işbirliği, yeni girişimlere doğru şekilde yön verme, onları yeni projelere dahil etme ve fırsatlar sunma açısından çok önemlidir. Bu şekilde, yaygın bir enerji kooperatifleri

ağı, bir niş tedarikçiden daha gelişmiş bir alternatif hâline gelebilir ve büyüyebilir. Fakat bu kooperatiflerin bu kalış aşamasını geçip güçlenmeleri için başka ne gerekiyor?

Kamu-sivil ortaklıklar oluşturma

Farklı yerel ve bölgesel yönetimler, yenilenebilir enerji kooperatiflerini destekleme konusunda farklılıklar gösteriyor.

Belçika hükümeti Fransızca konuşan Valon bölgesindeki belediyelere bir politika çerçevesi sundu. Bu düzenleme özel proje geliştiricilerinin yeni rüzgar türbinleri inşa etmelerinin şartı olarak, vatandaşlara % 24,99 ve belediyelere % 24,99 mülkiyet zorunluluğu getiriyor. Tekabül ettiği mevzuat hiçbir zaman ilan edilmemiştir ve dolayısıyla yasal bir gücü olmamıştır. Ancak ortaya çıkması bile, yerel bir hükümetin bunu talep etmesi ve sağlam bir duruş sergilemesi sosyal etki yaratabilir.

Ayrıca yerel düzeyde, gittikçe daha fazla belediyenin politikalarında sürdürülebilir enerji projelerine yelken açtığını görüyoruz. Doğu Flaman Kenti Eeklo, vatandaş katılımını rüzgar projeleri için kamu alımlarında kriterlerinden biri olarak şart koştuğunda, konuda öncü bir rol oynadı. Bu, Ecopower'ın bu tür büyük projelerle ilgili hiçbir deneyime sahip olmamasına rağmen ilk rüzgar türbinini 2000 başlarında inşa etmesini sağladı.

Yaygın destek için bir model

Belçika'da, yerel rüzgar enerjisi projelerinin kurulması, genellikle yerel vatandaşların direnciyle karşılaşır. Dikkate değer bir istisna, Ecopower ile işbirliği içinde Eeklo şehri. Ortak mülkiyet, kapsamlı bilgi ve iletişime dayalı yaygın destek için bir model oluşturuldu. Eeklo şehri rüzgarı bir müşterek olarak görüyor ve kazancını da borcunu da dengeli bir şekilde dağıtılmasını önemsiyor. Vatandaşların ve yerel yönetimin %50 oranında doğrudan katılımını ve şehir ile çevresi için türbin başına yılda 10.000 EUR'luk bir gelir öngörüyor. Bu yeniden tahsis, Doğu Flanders'in sosyo-ekonomik açıdan en savunmasız bölgelerinden birinde, 20 yıllık bir süre boyunca ve ekstra sübvansiyon olmadan 65 milyon avroluk bir enjeksiyon yapılmasına izin veriyor ve bu, yerel ekonomiyi güçlendirmenin güçlü bir yolu.

Eeklo'da kısa sürede 22 rüzgar türbini ve toplam 20.000 kullanıcının yararlanabileceği bir ısıtma şebekesi olacak ve bunların birçoğu, projeleri hissedar olarak finanse edecek. Bir hissedar, rüzgar gülünü mutfak penceresinden görebilmek için ağacını bile budadı.²⁶

2017 yılında Kuurne ve Sint-Pieters-Woluwe belediyeleri güneş projelerine vatandaş katılımı kriterini dahil etti ve Laarne belediye yasalarında yenilenebilir enerji projelerinin % 50'ye kadar vatandaş ve devlet katılımına açan kararını geçirdi. 2017 sonbaharında Leuven belediye meclisi, vatandaşların ve yerel yönetimlerin en az %50 doğrudan katılımını amaçlayan bir vizyon mutabakatını onayladı. Vatandaşların enerji projelerine katılımı için benzer öneriler daha sonra diğer belediyelerde de onaylandı.

Valon bölgesinde Amel ve Büllingen belediyeleri, %100 belediyelerin ve iki kooperatifin sahip olduğu bir rüzgar çiftliği geliştirmek için iki enerji kooperatifi (Courant d'Air

ve Ecopower) seçtiler. Courant d'Air ve Ecopower, belediyelerin isteklerine ve mali kapasitelerine bağlı olarak parkı işletmesine %60'a kadar katılımını sağladı. Diğer taraftan vatandaşlar, Courant d'Air ve Ecopower aracılığıyla parkın en az %40'ına yatırım yapabilecekler.

Wallonia'daki Villers-le-Bouillet, Modave ve yakında Lierneux gibi diğer belediyeler, topluluk kontrolünde kooperatifler kurmanın temelini oluşturmaya başladılar.

Villers-le-Bouillet Belediyesi, yurttaş enerji santrali alanında, rüzgar özelinde bir proje gerçekleştirmek için kamu-özel ortaklığı başlattı. Belediye, bültenlerindeki yayınlar,

basında makaleler, posta bilgilendirmeleri, çeşitli belediye hizmetleri sunumları, Yaşlılar Danışma Konseyi ve Belediye Planlama ve Hareketlilik Danışma Komitesi aracılığıyla, ilgili tüm taraflara yönelik geniş ve çeşitli bir bilgilendirme kampanyası yürüttü. Vatandaşların projeye finansal olarak katılmalarını teşvik etmek için açık toplantılar düzenledi.

Modave belediyesinde, özellikle de Les Trinitaires bölgesinde, 5 yeni rüzgar türbini vardır. Bunlardan dördü Valon bölgesinde bulunan ve içlerinde Engi Electrabel'in de olduğu beş belediyeler-arası şirketin ortaklığı olan 'Wind4Wallonia' tarafından işletiliyor. Bunlar, yönetimin bir paydaş devlet şeklinde vatandaş kolektifleriyle karşılıklı olarak güçlendirici bir ilişkiye sahip olduğu durumlardır. Ama hâlâ bu örnekler kolektiflerin olgun bir niş hâline gelmesine izin vermek için çok sınırlıdır.

Yerel yönetimler, bölgelerinde sürdürülebilir enerji projeleri için fırsat arayışlarında daha çok çaba harcalayabilirler. Güneş projeleri için kamu çatılarının araştırılması ve rüzgar projeleri için kamu arazilerinin değerlendirilmesi bu araştırmanın birer parçası. Arazi konusu, enerji kooperatifleri için en büyük engellerden biri, çünkü proje geliştiriciler zaten pek çok uygun yeri kiraladıkları için neredeyse hiç uygun arazi bulamamakta. (Buna rüzgara hücum dendi.)

Bu bağlamda, hükümetler aktif olarak rüzgar veya güneş projelerine borç veren arazi veya bina sahipleri ile ortaklıklar arayabilirler. Potansiyel ortaklar arasında kilise konseyleri, belediyeler arası şirketler ve Sosyal Refah için Kamu

Merkezleri bulunuyor. Bir yönetim, kendi topraklarında olası sürdürülebilir güneş ve rüzgar enerjisi projelerini listelediğinde, ihaleye ICA tanımına başvurarak vatandaş katılımını gösteren net niteliksel kriterler içerebilir. Bu niteliksel desteğe ek olarak, hükümet kooperatif güneş paylaşımını da mümkün kılabilir.

İşbirliği ve ağ oluşturma

Gent'deki enerji kooperatifi EnerGent, kuruluşundan bu yana geniş ve çeşitli bir ağ üzerinde çalışıyor. Yerel bir yurttaş kolektifinin desteğiyle, fikirlerini yaymaya ve projelerinin farkındalığını önemli ölçüde artırmaya yardımcı olan her türlü kuruluştan ve aktörden oluşan iyi bir enerji geçiş ağı ortaya çıktı. Bu geçiş ağı nihayetinde kooperatife yardımcı olan çeşitli ve çoğulcu bir danışma kuruluna imkan verdi. EnerGent şu anda rüzgar enerjisine, güneş panellerine ve ısıtmaya yatırım yapıyor. Kooperatif ayrıca Gent dahilinde daha fazla güneş paneli ve daha enerji verimli yaşam için grup satın alma yoluyla kampanyalar; yeşil bir enerji mahallesi oluşturmak için kitle fonlaması kampanyaları başlattı ve şu anda yerel, merkezsizleştirilmiş enerji paylaşımı olanaklarını da inceliyor.

Ancak, farklı yenilenebilir enerji kooperatifleri arasındaki işbirliği, daha küçük ve yeni başlayan kooperatiflere, doğru yönde itiş gücü sağlamak için önemlidir.

Sonuç

Belçika uzun süredir oldukça merkezî bir enerji politikası tercihinde bulunagelmıştır. Ülkenin nükleer enerji konusundaki kararlı ve demokratik olmayan seçimi ve daha sonra enerji pazarının serbestleştirilmesi, sınırlı sayıda büyük enerji şirketinin baskın pazar pozisyonları elde etmesine yol açtı. Vatandaşlar, merkezî karar alma, büyük fiyat dalgalanmaları ve kâr amaçlı şirketleri içeren kısa görüşlü bir politika vizyonunun kurbanı oldular. Sonuç olarak, 2007 mali krizine kadar Belçika'nın, sürdürülebilir enerji politikası ve yenilenebilir enerji sistemleri alanında geri kaldığını söyleyebiliriz. Bu noktadan sonra, vatandaşlar kendi enerji kooperatiflerini kurmaya başladı ve yerel yönetimler de yardımcı oldu. Hareket hızla büyüyor ve şu anda en az 27 enerji kooperatifi var. Pazar payları hâlâ küçük olmakla birlikte, etkileri kayda değer. Geçiş teorisini ve yukarıda bahsi geçen Paydaş Devlet vizyonunu takip edersek, tepeden dayatılmayıp tabandan şekillenen herhangi bir enerji politikasında yerel yönetimlerin ve vatandaşların buluşması hayati önemde. Bu Belçika için de böyle. Güneş ve rüzgar herkesin ortak mülkü. Yerel enerji kooperatifleri, örneklerin gösterdiği gibi, yerel ekonomiyi canlandırabilir, vatandaşlara daha fazla otonomi sağlayabilir ve sürdürülebilir bir enerji sisteminin temeli olabilir.

Son Notlar

- 1 Vrijheid & Zekerheid/Freedom & Security. Dirk Holemans. 2016
- 2 Vrijheid & Zekerheid/Freedom & Security. Dirk Holemans. 2016
- 3 The Energy Transition to Energy Democracy. Dirk Vansintjan. REScoop.eu
- 4 Vrijheid & Zekerheid/Freedom & Security. Dirk Holemans. 2016
- 5 https://www.rosalux.eu/fileadmin/media/user_upload/energydemocracy-uk.pdf
- 6 The Energy Transition to Energy Democracy. Dirk Vansintjan for REScoop.eu
- 7 Vrijheid & Zekerheid/Freedom & Security. Dirk Holemans. 2016
- 8 Local energy ownership in Europe. An explanatory study of local public initiatives in France, Germany and the United Kingdom. Andreas Rüdinger for EnergyCities.
- 9 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4009_en.htm
- 10 <https://www.rescoop.eu/blog/strong-support-for-citizens-energy-communities-in-europe-s-new-electricity>
- 11 Bkz. ör.: Flemençe raporlar KVS Preadviezen 2018: Klimaatbeleid: kosten, kansen en keuzes.
- 12 <https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2050#tab-0-0>
- 13 <https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2050#tab-0-0>
- 14 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-6543_en.htm
- 15 http://www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20110308_a-hrc-16-49_agroecology_en.pdf. Olivier De Schutter
- 16 <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/nuclear-energy>
- 17 <http://www.hitachi.eu/en-gb/press/hitachi-announces-suspension-uk-nuclear-power-stations-construction-project-and-posting>
- 18 http://energywatchgroup.org/wp-content/uploads/2018/12/EWG-LUT_Full-Study_Energy-Transition-Europe.pdf
- 19 <https://www.rescoop.eu/blog/how-can-the-eu-support-energy-communities-and-citizens-to-participate-in-the?categoryId=39507>
- 20 In defence of degrowth. Giorgos Kallis. <https://degrowth.org/wp-content/uploads/2011/08/In-defense-of-degrowth.pdf>
- 21 The politics of sufficiency: a new approach to ecological production. Dirk Holemans ve Maya Maes. Published in the Green European Journal, In the debate, 29/09/2015.
- 22 <https://www.eoswetenschap.eu/technologie/kernenergie-belgie-een-opmerkelijke-geschiedenis>
- 23 Vrijheid & Zekerheid/Freedom & Security. Dirk Holemans. 2016.
- 24 <https://oikos.be/denktank/artikels/331-when-citizens-take-matters-into-their-own-hands-a-closer-look-at-citizen-collectives-established-in-2015-and-2016>
- 25 <https://oikos.be/denktank/artikels/331-when-citizens-take-matters-into-their-own-hands-a-closer-look-at-citizen-collectives-established-in-2015-and-2016>
- 26 Cf. Terzake report dd 12/12/2018 VRT televizyonunda (<https://www.youtube.com/watch?v=4iSskbAyzpc> - Flemençe)

Bizimle iletişime geçin:

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Brussels Office: 15, rue d'Arlon,
B-1050 Brussels

t: +32 (0) 2 234 65 70

e: info@gef.eu

Hakkımızda daha fazla bilgi edinmek için web sitemizi ziyaret edin

gef.eu

FTüm Avrupa'da gerçekleşen son etkinliklerimiz ve etkinliklerimiz hakkında bilgi almak için sosyal medyamızı takip edin

GEF_Europe

GreenEuropeanFoundation

GEF_Europe